

פרשת שמות

האם לא הגיע הזמן קצת 'להתחדש'?

השנאה לעם העברי היושב במצרים, לא היתה מעוגנת בסיבות של ממש. זו היתה שנאה המוטבעת בטבע הבריאה, אשר הרע שונא את הטוב. אין הוא יכול לסבול את נוכחותו, המזכירה לו כל העת את חובתו בעולם וכיצד היה עליו להיות

היינו מצפים מאלו המגדירים עצמם 'נאורים' ו'מתקדמים', אנשי דור ההיי-טק, המחשבים, ושאר נפלאות הטכנולוגיה והקידמה, שיעשו מהפך מתקדם גם באידיאולוגיה שלהם ובדרכים לממש אותה, באופן שייראה לכל הפחות עדכני ומחודש. אנשי 'המחר', הרואים בציבור הדבק במורשת בת אלפי שנים אנשים 'חשוכים' ו'מפגרים', היו צריכים למצוא דרכים מודרניות, ברוח הזמן העכשווי, כיצד לנהל את מאבק הנאורות שלהם, במאמץ לדכא עד עפר את אויביהם האידיאולוגיים - אנשי 'האתמול'. אך כמה מפתיע לראות כיצד הם פועלים בדרכים מיושנות, עתיקות, שהיו צריכות כבר לעבור מן העולם, במקום לנצל את החדשנות שלהם, ולמצוא שיטות יותר מודרניות ומתוחכמות המתאימות למאה ה-21. מה עוד, שאם היו מעט מתבוננים, יכולים היו

להגיע למסקנה כי השיטות המיושנות הללו לא הוכיחו עצמן כיעילות, וזו עצמה צריכה היתה להיות סיבה מספקת כדי לעדכן אותן.

אבל כנראה שחשיבה חדשנית ומעמיקה היא דרישה מוגזמת מדי מאנשים שטחיים, השקועים עד צווארם ו'עד' בכלל, במדמנת הזוהמה העולמית, כאשר מוחם נשטף באווירת הטמטום התקשורתית ההופכת את עבדיה הנרצעים לחסרי כוח חשיבה עצמאי. עדיף להם לשחזר את אירועי העבר, מאשר ליצור משהו חדשני. סביר להניח גם, כי רובם אפילו אינם יודעים שהם בסך הכל משחזרים את ההיסטוריה. כפי שאין הם יודעים, כי חלק מהחוקים הנאורים שלהם, כבר נחקקו לפני ארבעת אלפים שנה ויותר בסדום הנאורה, וכי לא מעט מאותן תועבות שהם רואים בהן סיבה לגאווה, אינן אלא חזרה מדויקת על קידמת דור המבול...

הבה וניטול לידינו את ספר הספרים הנצחי, בו נתחיל השבת לקרוא מחדש את סיפור הגלות והגאולה, ונראה כיצד חוזרת ההיסטוריה על עצמה, כמעט במדויק. שנים לא רבות חלפו, מאז וכמעט התחוללה טרגדיה איומה על האומה המצרית. אסון טבע קשה ובלתי מוסבר, עמד לפגוע באומה כולה ואולי אף להביא לכיליונה. איש לא יכול היה לצפות את העתיד, ורק חזון שמימי אותו חזה השליט המצרי בחלום הלילה, אמור היה להזהיר אותו מפני העומד לקרות. אלא שהמלך יחד עם שלל יועציו המלומדים, החרטומים והמכשפים, עמדו חסרי אונים מול התעלומה שניצבה בפניהם, כאשר אין הם מסוגלים לפענח את האות שנשלח משמים. רק צעיר עברי, עבדו של שר הטבחים, שישב כלוא שנים ארוכות בשל חשדות חסרי שחר, פיענח את הסוד הגדול ובין לילה חולל מהפכה בכל רחבי מצרים, כאשר בצו שלטוני חסר תקדים, קיבל סמכות-על לנהל את הכלכלה המצרית ולהכין אותה לקראת האסון הקרב ובא.

שבע שנים לאחר מכן, כאשר החלה הבצורת הגדולה ומאגרי המזון הפרטיים נרקבו לחלוטין, החלו המצרים להבין כיצד הציל אותם המשנה למלך מאסון כבד. בניהולו המזהיר, הפכה להיות ארץ מצרים

פרשת שמות — האם לא הגיע הזמן קצת 'להתחדש'? ♦

אסם המזון המרכזי של האזור כולו ומוקד נהירה לכל תושבי המדינות השכנות שהשקיעו את מיטב כספן במצרים, כדי לרכוש מזון שנאגר במאגרי ענק במשך שבע שנות שובע ברוכות. מצרים הפכה בין לילה להיות הממלכה הגדולה והחשובה ביותר באזור זה של העולם, והכבוד המצרי הרקיע שחקים. אומה שלימה ידעה להוקיר ולהעריך את פועלו של השליט העברי הבכיר, שפעל במשך שמונים שנים רצופות לטובת האומה המצרית, לשיפור כלכלתה ולהטבת תנאי החיים של תושביה. בני משפחתו הנרחבת שהתיישבו בחבל ארץ גושן, תרמו אף הם לקידומה ולפיתוחה של מצרים ולהאדרת מעמדה.

(בהערת אגב, דבר נפלא אומר **האברבנאל** בפירושו על התורה בסוף ספר בראשית בהתייחסו לשנות כהונתו של יוסף בתפקיד המשנה למלך מצרים, וכך הוא כותב: "וכבר נזכר בכתוב כי בן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה, ויצא מזה שהתמיד הוא בממשלתו ומעלתו שמונים שנה מבלי ירידה וללא השפלה כלל, והוא דבר גדול ומבהיל מאד לא ראיתי כמוהו בכל סיפורי דברי הימים אשר למלכי רומי שריו וסגניו ולשאר העמים!")

כיצד, איפוא, התחולל המהפך, כאשר שנים ספורות לאחר פטירתו של המשנה למלך, הפכו האורחים האהודים והרצויים מארץ כנען, לאויביה המרים ביותר של האומה המצרית? מה היה פשעם וחטאם, שבשל כך נשללו מהם זכויות האדם הבסיסיות, והם הפכו מתושבים מכובדים, לעבדים נרצעים ומדוכאים עד כדי רצון עז לכלות אותם מעל פני האדמה? לכאורה המלך המצרי נוקב בסיבה המפורשת: "הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ הִבָּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ". הריבוי הלא-טבעי של האורחים מכנען - טען המלך פרעה - מהווה סכנה לשלטון הרוב המצרי ומי יודע אם ביום מן הימים, לא ינסו בני האומה הזו להשתלט על המדינה כולה.

אבל אם נתבונן בדבריו של פרעה - אומר **בעל "ערוך השולחן" רבי יחיאל מיכל עפשטיין זצוק"ל** - נבחין שמאחורי הטיעון ה'הגיוני' כביכול, מסתתרת כוונה שונה לחלוטין. ראשית, פרעה אינו טורח לבסס את

החשד על מציאות כלשהי שנראתה בשטח. אדרבה, בני האומה העברית הם תושבים נאמנים למלך ולשרים, ואין להם כל כוונה להשתלט על המלכות. זאת ועוד, אם אכן מדובר בסיבה אמיתית, צריך היה פרעה להקדים אותה למסקנה ולומר לבני עמו: "הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ" ועל כן אני חושש כי - "וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסְף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ", וכדי למנוע מראש סכנה זו - "הִבָּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה". לאמור, קודם צריך לפרט את החשש ורק לאחר מכן להגיע למסקנה. אך פרעה קובע מראש את המסקנה באומרו: "הִבָּה נִתְחַכְמָה לוֹ", ורק לאחר מכן הוא מביא לכך סיבה, ומשמע מדבריו שאין זו הסיבה האמיתית אלא עילה בעלמא, כדי להצדיק את המעשה הנבזי של כפיות הטובה, אותו הוא עומד לנקוט כלפי אומה שאחד מבניה הציל את המדינה כולה מכיליון.

ברם ידוע כי שני הפכים שונאים זה את זה - האש והמים, הטוב והרע, האמת והשקר, כמו גם שני היצרים שבתוך האדם, כל אלו יילחמו תמיד זה בזה וישנאו זה את זה, כמו שנאמר במשלי (יג, ה): "דְּבַר שֶׁקֶר יִשְׁנָא צֹדִיק", היינו השקר שונא את הצדיק, כשם שהצדיק שונא את השקר. השנאה לעם העברי היושב במצרים, לא היתה מעוגנת בסיבות של ממש. זו היתה שנאה המוטבעת בטבע הבריאה, אשר הרע שונא את הטוב. אין הוא יכול לסבול את נוכחותו, המזכירה לו כל העת את חובתו בעולם וכיצד היה עליו להיות. יש לו ק"ן טעמים ועילות כדי להסביר את שנאתו, אבל שורשה אחד הוא - "דְּבַר שֶׁקֶר יִשְׁנָא צֹדִיק".

על כן אמר פרעה לעמו: "הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ" - הבחינו נא, בני עמי, כי בני ישראל אשר בינינו, רבים ועצומים במעלתם ועדיפים הם עלינו במדרגתם, וזו סיבה מספקת כדי לעוקרם מן העולם. לכן "הִבָּה נִתְחַכְמָה לוֹ", נחפש את הדרכים כיצד להביא להתמעטותו ולאחר מכן לכיליונו המוחלט. ברם לא מקובל לאבד עם שלם ללא סיבה, על כן נחפש איזו עלילה כדי להצדיק את המעשה הנפשע וכך נסביר זאת: "פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסְף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ" - זו תהיה העלילה שתוכל להצדיק את מלחמתנו לאבדם מן

פרשת שמות — האם לא הגיע הזמן קצת 'להתחדש'? ❖

העולם, כי הרי הם מסכנים את שלום המלכות. (מתוך "קול בן לוי", מובא בספר "כמוצא שלל רב").

יכולנו להרחיב בדברי המפרשים השונים, המוצאים בדברי פרעה עוד ועוד עילות לאותה שנאה ונביא רק קורטוב מדבריהם: הנה ה"אור החיים" הק', מדייק בדברי פרעה האומר: "הֲנֶה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ" - היינו זה שעם בני ישראל רב ועצום, הוא "מִמֶּנּוּ" - משלנו הכל, אנחנו החיינו אותו בשנות הרעב, וכל התרבותו הגדולה, היא בזכותנו, ולכן יש לנו את הזכות המלאה להשתעבד בהם. בעל ה"בית הלוי" מדייק מאותה הדגשה של "מִמֶּנּוּ", כי פרעה טען שכל העשירות של ישראל באה מהמצרים, על ידי חמס, גזילה ונטילת ריבית, ולכן המאבק נגדם אין מוצדק ממנו.

בקיצור, כמו שפתחנו את דברינו, מה שהיה הוא שיהיה ואין כל חדש תחת השמש. שונאי היהדות לא המציאו דבר, ובכל הדורות מצאו עילות וסיבות לשנאתם ולרדיפתם. תמיד ראו ביהודים את הגזלנים והעושקים, ובמדינת ישראל 'המתקדמת' ו'הנאורה', ממשיכת דרכם של שונאי היהדות, תמיד ראו בממשיכי המסורת היהודית, את עושקי כספי המדינה. תמיד עסקו בתעמולת-כזב כי כל מה שיש לחרדים, אינו אלא מציצת לשד דמם של השליטים, גם אם כל זכות קיומה של מדינתם היה בשל הדבקים במסורת היהדות.

ואנחנו שואלים: האם לא הגיע הזמן קצת 'להתחדש'? למצוא טיעונים מעט רעננים ועדכניים כדי להצדיק את המלחמה בממשיכי דרך אבות האומה המתאימים לעידן הנוכחי, ולא לדלות מאשפות את טיעוני ההבל של הפרעונים וממשיכי דרכם הנלוזה לאורך כל ההיסטוריה?

ה'מצפן' זה 'מצפון'

מצפון אנושי, הוא דבר סלקטיבי ביותר, גמיש וכפוף לשינויים. 'מצפון' הוא מלשון 'מצפן', אותו מכשיר מופלא, המכוון יורדי ים או הולכי מדבריות, לכיוון הנכון. ומדוע הם יכולים לסמוך על ה'מצפן' שלא יטעה אותם בדרכם? כיוון שהוא קבוע ואינו נתון לשינויים. המחוג הנמצא בתוכו תמיד יפנה לצד צפון, יעמוד האוחז בו היכן שיעמוד. לעולם הוא לא יפנה לכיוון אחר, ועל כן ניתן לכוון את הדרך על פיו

עם פטירתו של אחרון שבטי י-ה, הבן השלישי לוי, מתחיל תהליך השעבוד. "וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף", מספרת לנו התורה הקדושה, וחז"ל נחלקו מי היה אותו מלך שהחל לשעבד את בני ישראל במצרים. אומר המדרש רבה: "רבנן אמרי: למה קראו 'מֶלֶךְ חָדָשׁ' והלא פרעה עצמו היה? אלא שאמרו המצרים לפרעה: בא ונזדווג לאומה זו. אמר להם: שוטים אתם עד עכשיו משלהם אנו אוכלים, והיאת נזדווג להם? אילולי יוסף לא היינו חיים! כיון שלא שמע להם הורידוהו מכסאו שלשה חדשים, עד שאמר להם: כל מה שאתם רוצים הריני עמכם והשיבו אותו, לפיכך כתיב: 'וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ'."

בשורות ספורות אלו, מספרים לנו רבנן, סיפור מדהים ומפליא, שמן הסתם לו היה מתחולל בימים אלו, היה זוכה לכותרות מרעישות. בני יעקב, שאך זה לא מכבר הגיעו למצרים ומנו שבעים נפש, הופכים תוך שנים ספורות מקומץ קטן לאומה גדולה בממדים בלתי נתפסים. הילודה בקרב בני ישראל, גורמת להצפת מצרים במאות אלפים מקרב היורדים החדשים, ובהנהגה המצרית שוררת אי נוחות רבה. יש שם מי שחושש פן בקצב הזה, בתוך שנים לא רבות, תהפוך האומה הישראלית לרוב מוחלט בקרב הממלכה המצרית ומי יודע אם לא תשתלט על אוצרות המלוכה. לכן מגיעה משלחת גדולה אל השליט המצרי

ומעמידה אותו על חומרת המצב. אם לא נעצור לאלתר את הגידול, אומרים לו היועצים, בעוד שנים ספורות נמצא עצמנו במיעוט ומי יודע כיצד ינצלו האורחים אשר זה מקרוב באו, את המציאות החדשה. אין ברירה אלא למצוא דרכים לעצור את הגידול הטבעי האדיר, כאשר ההצעה המונחת לפתחו של המלך מדברת על עבודת פרך בחומר ובלבנים, שתחליש את האומה כולה, וכפועל יוצא - תבלום את הגידול הטבעי האדיר.

אבל למרבה הפלא, פרעה מסרב לקבל את ההצעה. הוא עוד זוכר היטב את הנער העברי, פותר החלומות, אותו נער שהפך למשנה למלך, ובזכותו הפכה מצרים לממלכה הגדולה, העשירה והמכובדת ביותר בעולם העתיק. אותו נער עברי, שהגיע למשרה הרמה ביותר במלכות המצרית, ניהל במשך שמונים שנות חייו, עד לפטירתו, את הכלכלה המצרית, ביושר, בנאמנות, בניקיון כפים, כאשר הוא דואג לאומה המצרית כולה, כמו לבני משפחתו, ולא נמצא כל רבב בהתנהלותו. לפרעה קשה להחליף פתאום את עורו, ולהתחיל לרדוף את בני משפחתו של יוסף, רק בשל חששות שאין להן אחיזה של ממש במציאות. הוא מנסה לשכנע את יועציו, שלא יעלה על הדעת לפגוע ביוסף ומשפחתו שרק בזכותם קיימת הממלכה המצרית, אבל הלחץ בחצר המלוכה גובר, ועוד ועוד גורמים מנסים את השפעתם על המלך. כאשר הם נוכחים בעיקשותו, הם טוענים כלפיו שלא יקבלו את מרותו, ובשל כך אין לגינוני המלכות שלו, כל תועלת. כך במשך שלשה חדשים, מסולק פרעה מכס המלוכה, עד שהוא מבין כי עליו לבחור בין המשך מלכותו לבין תחושת הכרת הטוב כלפי בני ישראל. מן הסתם, בצער רב, מחליט פרעה כי כס המלוכה חשוב יותר, ועל כן הוא שב לארמון המלוכה ומכנס את יועציו כדי לטכס עצה כיצד להתחיל במבצע בלימת הילודה הישראלית.

נראה לנו כי פרעה אולץ לשנות את מדיניותו, וזו נכפית עליו באיום חמור לסלקו מכס המלוכה. אך הנה באים חז"ל בהמשך, ואומרים לנו דבר שנראה על פניו כסותר הבנה זו. במכת צפרדע, המכה השנייה בה

הוכתה מצרים, אומר משה רבינו לפרעה: "וּבִכָּה וּבָעַמָּךְ וּבְכָל עַבְדֶּיךָ יֵעָלוּ הַצַּפְדָּעִים". אומר המדרש: "פרעה התחיל בעבירה תחלה שנאמר: 'וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ, וְבוֹ הַתַּחֲלִיל הַמָּכָה תַּחֲלֶה שְׁנֵאמַר: 'וּבִכָּה' ואח"כ 'וּבָעַמָּךְ' ואח"כ 'וּבְכָל עַבְדֶּיךָ'". מכת צפרדע - אומר המדרש - החלה אצל פרעה, כי הוא היה זה שהחל בעבירה של שעבוד בני ישראל. האמנם? הרי למדנו במדרש, כי פרעה אולץ לעשות כן והדבר נכפה עליו בעל-כרחו, וכיצד 'מאשימים' אותו חז"ל שהוא 'התחיל בעבירה תחילה'?

בספר **"נחלת אליעזר"** שחיברו הגה"צ רבי חזקיה אליעזר קאהאן זצוק"ל, (מייסד ישיבת "בית יוסף" בגייטסהד, באנגליה, והעומד בראשה עד לפטירתו בח' תמוז תשכ"ח. ממחוללי המהפכה הרוחנית בעיר, כאשר לימים הצטרפו אליו לצוות הישיבה, הגאון רבי אברהם גורביץ שליט"א ראש ישיבת גייטסהד היום, והגה"צ רבי מתתיהו סלומון שליט"א, מנהלה הרוחני של ישיבת לייקווד) מבאר: הבה נעמיד מול פרעה את דמותן של שתי המיילדות העבריות, להן קורא פרעה ומצווה עליהן להרוג כל בן זכר שייוולד לעבריות ולהותיר בחיים רק את הבנות שייוולדו. אף הן, כמו פרעה, מסרבות לבצע את ההוראה שקיבלו. מדובר בציווי לא אנושי, לא מוסרי, אשר כל מי שמעט אנושיות בקרבו, אינו יכול לבצעו. צריך להיות אכזר, חסר רגשות ומצפון, כדי להרוג ולד בן יומו, מיד עם היוולדו. המיילדות אכן מתחמקות מלבצע את ההוראה האכזרית, ומוצאות תירוץ קלוש, אותו הן אומרות לפרעה כדי להסביר כיצד זה מופר הצו המלכותי בראש כל חוצות.

לזו היתה התורה הקדושה כותבת כי המיילדות - "לֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם", היינו מבינים את פשר סירובן לבצע את ההוראה המתועבת. אבל התורה אינה מסתפקת בסיפור סירובן של המיילדות, אלא מוסיפה גם את הטעם והנימוק באומרה: "וַתִּירָאן הַמִּיֻּלֶּדֶת אֶת הָאֱלֹקִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם". היתה זו תוצאה של יראת אלוקים. לא מצפון מייסר גרידא, אלא מצפון הכפוף ליראת אלוקים. ומדוע צריכה התורה להדגיש פרט זה? כדי ללמדנו, כי המצפון

האנושי הוא דבר 'גמיש' היכול להשתנות לפי המצב והזמן, ואילו כאשר המצפון הזה כפוף ליראת אלוקים, אין מצב שיהיו בו שינויים.

סירובו של פרעה להיענות לדרישת יועציו לשעבד את בני ישראל, לא נבע מיראת אלוקים. הרי זה אותו פרעה, שכאשר באו אליו משה ואהרן בשם ה' לדרוש ממנו לשחרר את העם הנדכא והמשועבד, אומר להם פרעה: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל, לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה' וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֶשְׁלַח". פרעה אינו מכיר בהשי"ת, ומכאן כי התעוררות המצפון של הכרת הטוב ליוסף ולעמו, לא נבעה מיראת ה', אלא מצד הנימוס המלכותי או בשל המדיניות המחייבת זאת. אומה תרבותית כמו זו המצרית, אינה יכולה להרשות לעצמה לנהוג בכפיות טובה כלפי בני משפחתו של האיש שהציל את האומה כולה מחרפת רעב, והפך אותה לאימפריה עשירה ומכובדת. המוסר האנושי, הוא זה שעמד ביסוד סירובו של פרעה לבצע את דרישת יועציו.

אבל כאשר מדובר במצפון אנושי, יש לו מגבלות. הוא אינו יכול לעמוד בניסיונות. קל לכופף אותו ולהופכו לצד השני. כך, כאשר חלפו להם שלושה חודשים, ופרעה מבין כי האלטרנטיבה לדביקות בערכי המוסר שלו, זה לאבד את כס המלוכה, הוא הופך את עורו ומחליט לשעבד את בני ישראל. סביר להניח, כי את המהפך המוסרי שלו, הוא עטף במעטה אידיאולוגי, כדי להצדיק אותו. אם עד לפני שלושה חודשים הוא הסביר עד כמה אין זה מוסרי לפגוע בעמו של יוסף, הרי עם ביצוע המהפך, הוא החל להסביר לכולם כי אין דבר מוסרי יותר מאשר לשעבד את בני ישראל. מן הסתם הוא הסביר לסובבים, כי כפויי הטובה האמיתיים הם בני ישראל, אשר הגיעו מארץ זרה, זכו להכנסת אורחים מופלגת, והנה במקום להפוך למצריים לכל דבר ולהתערב באומה המצרית, הם שומרים על ייחודם, מתבדלים מהמצרים, וכנראה מתכננים ביום מן הימים להשתלט על המלוכה כולה ולהפוך לשליטי מצרים. לא צריך הוכחות כדי לעבור מהפך רעיוני שכזה, די באותו אינטרס אישי של הרצון לשמר בידו את המלוכה, כדי להצדיק כל מהפך אידיאולוגי, מוסרי ומצפוני.

הסבא מקלם, ברצונו להמחיש זאת, אמר: נצייר לעצמנו שיש בעיר איש-חסד מופלא, שקיבל על עצמו משימה כבירה, להיות ער מדי לילה, כדי לשמור על החנויות שבעיר לבל יתפרצו אליהן גנבים. הרי אין חסד גדול מזה, ולא יום אחד בשנה הוא עושה זאת, גם לא שבוע, אלא כל השנה כולה הוא שומר על חנויות העיר במסירות ובנאמנות. זכה האיש הזה להוקרה מכל תושבי העיר, באומרים שאין דומה לו במידת ההקרבה שלו למען הכלל. והנה לאחר תקופה ארוכה, מתחולל גל של פריצות לחנויות העיר. המשטרה פותחת בחקירה נמרצת, מציבה בלשים ומארבים וחושפת כי אותו 'בעל חסד', הוא העומד מאחורי הפריצות הללו, והוא זה ששיתף פעולה עם הגנבים, כדי לבזוז את החנויות. כל העיר היתה כמרקחה, הכיצד זה הפך הלה את עורו, ומאיש חסד נפלא, הפך לשותפם של הגנבים? ופתאום נגלה הסוד הגדול: את כל הפעילות שלו להדיר שינה מעיניו ולשמור על חנויות העיר, הוא עשה תמורת תשלום כספי הגון. והנה נפתרה התעלומה: לא חסד, לא הטבה, אלא משכורת, וביום בו לא נחה דעתו מהתשלום, או בגלל שביקש העלאה או שפעם אחת עיכבו לו את משכורתו, הרי כנקמה במעסיקיו הוא החליט לשתף פעולה עם הגנבים ולסייע להם לפרוץ לחנויות.

כך היה הדבר אצל פרעה. מידת 'הכרת הטוב' נבעה אצלו מנימוקים נימוסיים גרידא, וכאשר התחלף האינטרס שלו הוא הפך את עורו לאיש אחר, עד שהוא עצמו פתח בעצה תחילה, תוך שהוא מצדיק את המהפך האידיאולוגי באלף ואחד תירוצים ואמתלאות. סביר להניח כי לא רק את הסובבים אותו הוא הצליח לשכנע כי 'חובת השעה' זה לשעבד את בני ישראל, אלא אפילו הוא עצמו שוכנע כי אכן כך חובה לעשות. לעומת זאת, המיילדות העבריות שסירבו לבצע את הוראת פרעה, לא מתוך רגשות רחמים נאצלים ככל שיהיו, אלא תחושות שיסודן היה יראת אלוקים, לא רק שלא עשו את ציווי מלך מצרים, אלא עוד הוסיפו לעשות פעולות כדי להחיות את הילדים. זאת מכיוון שמאחורי המעשה האנושי הזה, לא עמדו רגשות אנושיים גרידא, אלא יראת אלוקים.

על כך אמר החכם מכל אדם בקהלת (יב, יג): "סוף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת הָאֱלֹקִים יֵרָא וְאֶת מַצּוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם". ללמדנו כי מ"סוף דְּבַר" אנו רואים "כִּי זֶה כָּל הָאָדָם", וכמה תלוי האדם ביראת אלוקים. שהרי יכולים אנו לראות פעמים רבות אצל בני אדם פעולות גדולות וחשובות, הנובעות מתחושות אנושיות נאצלות, אך נעדרות יראת שמים. יכולים אנו לטעות ולחשוב שגם בלי יראת שמים, יכול האדם לפעול גדולות ונצורות. הטעות הזאת תתכן רק בתחילת הפעולה, אולם כאשר מסתכלים אנו בסופה, בעת שהאדם נתקל בניסיונות המפריעים לו בדרכו, אזי הוא פוסק מפעולותיו הנשגבות, ויתכן עוד שיהפוך את הקערה על פיה.

לכן, אל לנו להתפעל ממעשים שעושים בני אדם, גם אם מדובר בדברים נאצלים וחשובים. בעינינו יכולים אנו לראות, למשל, אנשים אשר מצפונם מייסר אותם על הצער הנגרם לבעלי חיים בידי בני אדם אכזריים, והם יוצאים להגן על בעלי החיים, כאשר בדרך הם יכולים לרמוס בני אדם, לפגוע בהם ולעיתים להרוג אנשים כדי להציל דובים... מצפון אנושי, הוא דבר סלקטיבי ביותר, גמיש וכפוף לשינויים. 'מצפון' הוא מלשון 'מצפן', אותו מכשיר מופלא, המכוון יורדי ים או הולכי מדבריות לכיוון הנכון. ומדוע הם יכולים לסמוך על ה'מצפן' שלא יטעה אותם בדרכם? כיוון שהוא קבוע ואינו נתון לשינויים. המחוג הנמצא בתוכו, תמיד יפנה לצד צפון. יעמוד האוחז בו היכן שיעמוד, לעולם הוא לא יפנה לכיוון אחר, ועל כן ניתן לכוון את הדרך על פיו.

המצפון האנושי, לעומתו, הוא 'שבשבת', הנע לכל רוח מצויה. הוא יכול לרחם על אכזרים, ובה בעת להתאכזר לרחמנים. אלו הדואגים לזכויות מיעוטים ומוכנים להילחם למענם, ימצאו את הצידוק המוסרי להסביר מדוע דאגתם מוצדקת כאשר מדובר בערבים או בסודנים, ובשום פנים ואופן אינה מוצדקת כאשר מדובר בלומדי תורה. אם אין כיוון קבוע ואחיד, אזי גמישותו של המצפון האנושי אינה יודעת גבולות. הכיוון האחיד הוא יראת אלוקים, וכאשר זו מנחה את הדרך, לא נמצא לעולם מי שפעם אחת יטיף ויסביר כמה צריך לשמור על כבוד התורה

ולומדיה במעטה אידיאולוגי תורני מנומק, וכמעט באותה נשימה ירמוס את כבודה עד עפר, וגם שם ימצא את הצידוק האידיאולוגי המתאים. רעיון אותו תמצת אבי האומה הישראלית במשפט קצר אחד: "כִּי אֶמְרָתִי רַק אֵין יִרְאֶת אֱלֹקִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וְהָרְגוּנִי..."

הדיון החשאי בקבינט המצרי

עצת חכמי פרעה היתה פשוטה - להכביד את העול על בני ישראל, ובכך לגרום לבלימת הגידול הטבעי. כיוון שקיצבאות ילדים עדיין לא שולמו, וגם מענקי סיוע לא ניתנו, קשה היה לבלום את הילודה באמצעות צמצום הסיוע הממלכתי. לא היתה ברירה ליועצי המלך, אלא לנקוט באמצעי האחד והיחיד שעמד לרשותם - התעמרות פיזית באוכלוסיית יושבי גושן, תוך הפיכתם לעבדים נרצעים

הדיון החשאי בקבינט המצרי, היה סוער ביותר. על הפרק עמדה שאלה קריטית לגבי עתידו של העם המצרי בכללותו, ושאלה עקרונית מוסרית, חשובה לא פחות. מפקדי הצבא המצרי, כמו גם מעצבי הכלכלה ובכירי השלטון, הבינו שיש לקדם את פני הסכנה לפני שתתרחב יתר על המידה. רק פחות מ-מאה שנה קודם לכן, העניק המלך פרעה רשות לבני משפחתו של המשנה למלך מצרים, שהגיעו מארץ כנען מוכת הרעב, להתיישב באזור גושן. זו היתה מחווה ממלכתית הומניטרית, שניתנה כאות הוקרה למשנה למלך הנערץ, אשר תרם תרומה חשובה להצלת הכלכלה המצרית. ההנחה הפשוטה של מקבלי ההחלטה היתה כי אותה משפחה, בעלת מנהגים משונים ואורחות חיים בלתי מקובלים, שמנתה שבעים נפש בסך הכל, תיטמע

בתוך שנים ספורות במרחבי הממלכה המצרית האדירה, ותהפוך תוך זמן קצר לחלק מהממלכה המצרית המורחבת.

איש לא צפה את העתיד להתרחש. המשפחה הקטנה מכנען, על מנהגיה המוזרים, על אמונתה השונה, על לבושה התימהוני, על שמות ילדיה יוצאי הדופן, הפכה לאבן נגף בממלכה המצרית. העובדה שחלקים מקרבה ניסו להשתלב בחברה המצרית, תוך ניסיון למחוק את המבדיל בינם לבין המצרים, רק הגבירה את החשש מפניהם. דבקותם בעיקשות באזור המגורים הנפרד שהוקצה להם והמשכם לדבוק באותם מאפיינים מוזרים כאילו והעולם אינו מתקדם ומשתנה, ותוך התעלמות מהחברה הנאורה המקיפה אותם מסביב, עורר חשש מפני העתיד.

העם המצרי התרבותי והסובלני, עוד מוכן היה לשאת קומץ של תושבים הנבדלים בתרבותם ובהשקפת עולמם, כל עוד לא נשקפה מהם סכנה של ממש. נורות האזהרה בממשל המצרי החלו להבהב, כאשר התברר כי אותה משפחה זעירה, התרבתה בקצב מדהים. תוך שנים ספורות, הפכו שבעים המתיישבים לאלפים ותוך עשרות שנים הם כבר מנו עשרות אלפים. הילודה בקרב בני הקהילה מכנען, היתה ללא כל פרופורציה לילודה המצרית. אם אשה מצרית היתה יולדת במשך השנים 6-8 ילדים, הרי בארץ גושן משפחה שהיו לה ששים ילדים ויותר, לא היתה יוצאת דופן. אנשי אקדמיה מומחים לדמוגרפיה, הצביעו במחקריהם על כך כי אם תימשך הילודה בגושן בקצב הנוכחי, תוך כמה עשורי שנים תגדל האוכלוסייה שם לממדים עצומים, עד שהיא עלולה לסכן את ההגמוניה המצרית. גם חוזקם וחוסנם הפיזי יוצא הדופן של תושבי גושן, הגביר את הפחד מפניהם.

מדענים מלומדים בקרב חרטומי הממלכה, טענו כי הגידול האדיר באוכלוסייה בעלת מנהגים משונים, לבוש ארכאי, ובעיקר אמונה פרימיטיבית חסרת הגיון באיזה גורם ערטילאי השולט לטענתה על הטבע והיקום כולו, עלולה להתפשט גם מעבר לתחומי היישוב בגושן, ולחדור לשכבות שונות בעם המצרי. שיטת הממשל המלוכני המצרי, שהתבססה על עליונותו והאלהותו של המלך בהיותו מעבר לבן-תמותה

רגיל, עלולה להיפגע ככל שתגדל האוכלוסייה שאינה מזדהה עמו, אלא דביקה באמונה ב"מלך עליון", בלתי נראה, היוצר ומנהיג את חיי כל היצורים על פני תבל. אמנם ניכר היה שההשפעה המצרית חילחלה לשכבות מסויימות באותו ציבור, אבל עדיין נותרו בו סממנים ברורים ממוצאו הקודם, מהם סירב המון העם להיפרד בכל תוקף. אותה שונות עוררה את החשש כי ברבות הימים, עלולים אנשיה לחבור לכוחות האוייב כדי להשתלט על הממלכה המצרית. הנאמנות הבלתי מסוייגת של תושבי גושן למלכות, ריחוקם מכל עיסוק בענייני צבא, והעובדה שחלקם עסקו בלימוד בלתי פוסק והאחרים בגידול עדרי צאן, לא עמדו לזכותם בעת שהקבינט המצרי התכנס באופן דחוף כדי לדון בסכנה העומדת בשער.

על הפרק עמדה השאלה המרכזית באלו דרכים ניתן לנקוט כדי לבלום את הגידול הטבעי האדיר, בקרב בני משפחתו של המשנה למלך שכבר הלך לעולמו כמה עשרות שנים קודם לכן. על השולחן הונחה גם השאלה המוסרית הנוקבת, כיצד לבצע את הדבר, מבלי שייפגעו ערכיה המוסריים של הממלכה המצרית, ובעיקר הערך של הכרת הטוב כלפי בני משפחתו של האיש שהציל את הארץ כולה מחרפת רעב. המון העם המצרי עוד זכר בערגה את ימי שלטונו של המשנה למלך, אשר במשך שמונים שנה, ניהל ביד רמה את המלכות המצרית. הם זכרו את אביו הזקן, אשר מיום בואו למצרים פסק לאלתר הרעב והעם המצרי יכול היה לשוב לחיי שיגרה, בלי שתרחף מעל ראשו סכנת הרעב. במשך כל השנים שחלפו מאז, גם עם פטירת צפנת פענח, המשיך העם המצרי להוקיר את בני המשפחה המלכותית שישבו בגושן, עם כל הייחודיות שלו ואולי דווקא בשל כך. עם פטירתו של אחרון אחיו של יוסף, לוי, כאשר נראה היה סיכוי כי ניתן באמצעי תעמולתיים להשכיח את זכרו של המשנה למלך המנוח, התקיים הדיון בארמונו של פרעה. בפני קברניטי הממשל המצרי ניצבה בעייה הסברתית, כיצד להעביר בעם המצרי החלטה שמשמעותה שינוי פתאומי ביחס אל תושבי גושן.

בקורות העיתים נחלקו הדעות, מה היה בדיוק באותה ישיבה חשאית של ראשי הנהגת מצרים. על פי אחד המקורות, פרעה בעצמו, התנגד בתחילה בתוקף למהלך שהובילו יועציו ובראשם הקוסם הידוע בלעם בן בעור, וסירב לנקוט בכל צעד שמשמעותו פגיעה בבני משפחתו של המשנה למלך האהוד. רק כאשר חרב ההדחה ריחף מעל ראשו, והוא חשש מפני איבוד השלטון, הוא נכנע ללחץ. השאלה היתה, כאמור, כיצד להסביר להמונים את השינוי הדרסטי במדיניות השלטון. הרי הכל ידעו והכירו עד עתה, שכל הקיום המצרי הוא בזכות בן אותה אומה. לולי עצתו ומנהיגותו, היתה מצרים עלולה להיחרב לחלוטין. התועמלנים של פרעה, החליטו לצאת במסע הסברתי, כדי להשניא אומה זו על הציבור המצרי.

המלך עצמו, לאחר שכאמור נכנע ללחצים הפנימיים, שינה את עורו, והפך למסבירן הראשי בעד שינוי היחס אל בני ישראל, ביוצאו אל עמו בקריאה: "הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוֹם מְאֹד". במילים אלו, הוא פתח במסע הפחדה. בני ישראל הללו - טען פרעה - הם עשירים ושולטים על החיים הכלכליים במדינה וכל זה "מִמֶּנּוּ". את כל כספם ועושרם את נטלו מאיתנו. הם ניצלו את האומה המצרית, ומצצו ממנה את לשד דמה. הם שילמו לנו רעה תחת טובה. במקום להכיר טובה למצרים, שבזכותה הם נותרו בחיים בשנות הרעב הקשות בכנען, הם ניצלו את העובדה שקרובם היה בצמרת השלטון, כדי להתעשר על חשבון העם המצרי האומלל. כך, בתעמולת שקר, הפכו קרוביו של יוסף, שכל מצרים חבים לו את קיומם, למי שמוצצים את לשד המדינה וחיים כ'פראזיטים' על חשבונה.

יתרה מזו - המשיך פרעה וטען - גם מידת נאמנותם למדינה, נתונה בספק. עם הממון שהם השיגו על חשבון ההמון המצרי, הם מתכננים להשתלט ברבות הימים על הנהגת המדינה אם רק יוכלו לחבור לשונאי המצרים. מדובר איפוא בבוגדים פוטנציאליים, שיש לעשות הכל כדי לבלום את התרבותם. יש לנקוט באמצעים שיקשו עליהם לקיים

משפחות גדולות. לעצור את הילודה האדירה, המשנה את האיזון הדמוגרפי במצרים לרעת המצרים.

עצת חכמי פרעה היתה פשוטה - להכביד את העול על בני ישראל, ובכך לגרום לבלוימת הגידול הטבעי. כיוון שקיבאות ילדים עדיין לא שולמו, וגם מענקי סיוע לא ניתנו, קשה היה לבלום את הילודה באמצעות צמצום הסיוע הממלכתי. לא היתה ברירה ליועצי המלך, אלא לנקוט באמצעי האחד והיחיד שעמד לרשותם - התעמרות פיזית באוכלוסיית יושבי גושן, תוך הפיכתם לעבדים נרצעים. באמצעות עבודה פיזית קשה יומם וליל, היה ברור כי תוך זמן קצר יבוא הדבר לידי ביטוי בצמצום הילודה בגושן ובחיסול הסכנה הדמוגרפית המאיימת. הפיכתם של בני ישראל לעבדים, נעשתה בדרכי מרמה בשיתוף המלך עצמו, ואכן תוך זמן קצר הפכו בני ישראל לעבדים נרצעים.

התוכנית המצרית, כמעט ונחלה הצלחה. בתוך בני ישראל החלו להישמע קולות לבלום את הגידול הטבעי. 'מה טעם להביא לאוויר העולם, עוד עבדים נרצעים, הצפויים לחיי עבדות ושפלות?' טענו הללו. העבודה המפרכת, העינוי הקשה, המהפך מעם חופשי גאה לאומה של עבדים נרצעים, שבר את רוחם של רבים בקרב העבדים. מי שעמדו על המשמר, היו דווקא הנשים. הן אלו שחזקו את רוח בעליהן. הן אלו שטענו בלהט שיש להמשיך ולבנות את האומה הישראלית, בלי להתחשב בקשיים ובלי לעשות חשבונות שמים. הן שדיברו על הגאולה העתידה שבוודאי בוא תבוא, שתוציא את העם משיפלותו, ועל הצורך להרבות את האומה הישראלית לקראת העתיד המזהיר שעוד נכון לה.

בזכותן של הנשים, נכשלה תוכנית פרעה כישלון חרוץ. גידולה של האומה הישראלית, לא רק שלא נבלם, אלא "וְכַאֲשֶׁר יֵעָנֶה אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְיִכָּן יִפְרֹץ". לתדהמת פרעה ויועציו, ככל שגברו ייסורי השעבוד; ככל שכבד העול על העבדים; ככל שהגבירו המצרים את התעמרותם, כך התרבו בני ישראל. התוכנית המצרית, נידונה לכישלון חרוץ, בזכות עוז רוחן של הנשים העבריות, נחישותן לעמוד מול כל הגזירות בגבורה

פרשת שמות ————— הדיון החשאי בקבינט המצרי ❖

ואמונתן כי אין לו לאדם לערוך חשבונות שמים אלא למלא את ייעודו בעולם, מתוך ידיעה כי "וְדַרְשֵׁי ה' לֹא יִחְסְרוּ כָּל טוֹב".

לא היינו מרחיבים בסיפור הכל-כך ידוע, (שפרטיו - למעט כמובן התיאורים הציוריים שנועדו רק להמחשת הסיטואציה - מבוססים על מדרשי חז"ל וגדולי מפרשי המקרא), לולי רואים אנו במו עינינו כיצד מתקיימים דברי החכם מכל אדם: "וְאֵין כָּל חֶדֶשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ". אותם טיעונים דמגוגיים אנטישמיים של פרעה ואנשיו; אותה תעמולה שיקרית וזדונית, על הנצלנים, הפראזיטים ונעדרי הנאמנות למדינה, שנועדה להשניא ציבור מעולה ומשובח, על המון העם; ובעיקר, אותה מטרה - לעצור בכל דרך אפשרית, את הגידול הטבעי המאיים על ההגמוניה האנטי-יהודית.

הרחמנות המזוייפת של חונקי התקציבים ללומדי התורה - המפזרים תקציבים לכל מיני מבלי-עולם למיניהם - על ילדיהם הגדלים בעוני ובמחסור; התביעה ההופכת כבר ללגיטימית, לגזול גם את כבשת הרש הניתנת כסיוע, כדי להגדיל את העוני עד חרפת רעב ואולי אגב כך להביא להקטנת הגידול היהודי, אינם שונים במהותם מעצת בלעם וידידיו. תעמולה רעשנית, גם אם היא כוזבת ושקרית, עלולה לפגוע פה ושם בשוליים, באלו שאינם מחוסנים דיים, ועל כן אין זה מיותר לדבר גם על הדברים הידועים ולהפיק מהם את הלקח המתבקש. מדי שנה שבים אנו וקוראים בציבור את תורת הנצח, כי תורת חיים היא. ממנה תוצאות חיים לכל דור ודור. גם פרשייה זו של תחילת העבדות, לימוד היא צריכה, וממנה המסקנות המתבקשות גם לימינו: "וְכִאֲשֶׁר יַעֲנֶנּוּ אֹתוֹ - כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ".

